

ספר היראה

ראיתי ב"צפונות" הנ"ל בסופו (עמ' קט) שמטיל ספק על בעלותו של "ספר היראה". כבר נדפס באריכות בסוף ספר היראה שלי עם "מקור היראה" מהדורת תשמ"ח שאין בזה שום ספק שברור הוא שזה רבינו יונה החסיד גירונדי, ולא מתוך המחקר של כתי"א אלא מהמפורש בפוסקים, שחור על לבן.

המהדורה הראשונה של "ספר היראה" עם הביאור "מקור היראה" יצא לאור בשנת תשי"ב, והופץ ברחבי תבל בכמה מהדורות, עם הערות ומכתבים ושינוי נוסחאות, ולא היה איש פוצה פה ומצפצף שזה לא לרבינו יונה החסיד גירונדי, עד שבא חוקר בשם מר בנימין ריצלר וחיבר מאמר בשם "עלי ספר" שמוכיח שזה לא לרבינו יונה החסיד, ובני הרה"ג יחיאל אברהם שליט"א מחי ל"א אמוחיה דוחה כל דבריו שהעיקר כמבואר בכל הפוסקים וכפי המקובל בכל השנים וכמו שנתפרסם במאמרו בירחון "מודיה" שנה עשירית גליון ג-ד שנת תשמ"א.

והמענין: בשנת תשמ"א יצא לאור מחדש ספר היראה עם הערות מהר"ם נגרין (מחבר ב"צפונות"), שה"י מדורות הקדמים ומגדולי עולם, ואצלו היה כדבר פשוט שרבינו יונה החסיד הוא מחברו, א"כ מה יש עוד מקום לפקפק בזה. אבל לא כן חשב המהדרו הרב ... וכשהדפיס הספר הוסיף שער המיוחס לרבינו יונה, ולי חרה זה וברוח זו נתתי לו הסכמת, אבל אחר כן נתבקשתי לשנות ההסכמה לאחר שמחקר "המיוחס" אבל בכל זאת לא מחק הדברי מחקר, אף שזה כפגיעה במחבר הגדול וכאמור, וכנראה שאלו הרגילים במחקר לא מודעים לזה.

ויש עוד כדמות ראייה מהא דכתב רבינו יונה בשערי תשובה שער ג' אות ח: "הנה הקדמנו לך כשער היראה", ולפי הוצאת אשכול כמבוא שהכונה לספר היראה, ולמה רק כדמות ראייה בגלל שאין לבי שלם בזה לומר שהכונה לספר היראה, אבל מלבד זה כבר נתבאר באר היטב הבעלות של ספר היראה שזה רבינו יונה החסיד ולא אחר.

אין ביהמ"ד בלא חידוש

כשדפדפתי ב"צפונות" ראיתי בעמוד ל"א אות כ"ט בביאור דברי המגיד להב"י דלא לאכול בשר כר"ה, ומביאו המ"א רש סימן תקצ"ז והמקור חיים. ובשדי חמד הקשה על המ"א דהשמיט במה שכתוב במגיד מישרים שזה רק ליחידי סגולה, ומה שכתב בזה השד"ח לתרץ לא נראה בעיני. ובפשוט נראה דהמ"א הקצרן לא היה צריך זה להרגיש, דממילא מובן שזה רק ליחידי סגולה כמו הרבה דברים שבמגיד מישרים (ואפשר גם דבם ככולם לא בדקתי כעת בזה). ולכן לא כתב נמי המ"א מה דכתוב שם "ואף בשאר אוכלין למהזר בהו" שזה רק ליחידי סגולה וכבר נכלל זה בדברי השור"ע שם: "ואמנם לא יאכלו כל שבעים".

הרב חיים הלפרין

הרב שלום חזן

ירושלים

לפתרון ראשי תיבות 'ס"ט'

א. בירחון התורני "אור המערב", [בהוצאת "הספריה הספרדית" - ירושלים], גליון ה' (אדר-ניסן תש"ן), נדפס מאמר ארוך "בענין ראשי תיבות ס"ט", (עמ' 39-56). הוא מוכיח בנימוקים וראיות רבות, שהפירוש המקורי של ראשי תיבות ס"ט, שנהגים היהודים הספרדים להוסיף אחרי חתימתם, הוא: "סיפיה טב", ודוחה את הדעות השונות שנאמרו בזה.

ב. לשלילת הפירוש הנפרץ "ספרדי טהור", מובאות הראיות הבאות: א) גם אשכנזים רבים נהגו לחתום ס"ט, [ומביא רשימה של 15 רבנים אשכנזים שחתמו כך - שם עמ' 41-40], וכן תימנים (עמ' 42), איטלקים (עמ' 43), תושבי מרוקו הקדמונים, ומוסתערכים נהגו לחתום כך (עמ' 44-43). ב) בתוך ספרד, לפני הגירוש, נהגו לחתום כך, ושם אין טעם לציין "אני ספרדי" (עמ' 46-45, ועמ' 55). ג) זמן רב לפני תקופת האנוסים נהגו לחתום כך (עמ' 45). ומביא מכת"י שנכתב בשנת ד' תתקנ"א (1191) [ראה שם הערה 21]. ד) גם צאצאי אנוסים נהגו לחתום כך (עמ' 46, הערה 26). ה) יש המציינים במפורש בחתימתם שהם ספרדים, ואעפ"כ מוסיפים ס"ט, וא"כ מוכח שזה דבר נוסף, (עמ' 40, הערה 4). ו) האבודרהם כותב על אביו: ס"ט, ועל סבו: נ"ע, ולפי הפירוש ספרדי טהור, היה עליו לכתוב ס"ט בסוף על שניהם (עמ' 55, וראה שם עמ' 46).

ג. הדעה שפירוש ראשי חיבות ס"ט הוא: "סין טין", גם נדחית. (א) משום שס"ט אינו נכתב רק בחתימות, אלא נכתב גם על אחרים (עמ' 49), וכבר בזמנים קדומים נהגו לכתוב ס"ט על אחרים, ומביא תעודה משנת ה' אלפים י" (1250). (ב) יש מי שכתב במפורש בחתימתו סין טין, ואעפ"כ מוסיף ס"ט, וא"כ מוכח שזה דבר נוסף (עמ' 47, הערה 31).

ד. עוד נימוקים לשלילת שני הפירושים הנ"ל: (א) ס"ט משתנה לכמה צורות: סיל"ט, סילט"א, יס"ט וכדומה (עמ' 53-52), וזה לא מתאים לר"ת של "ספרדי טהור" או "סין טין" (עמ' 46, הערה 27). (ב) יש שכתבו "ס"ט אכ"ר", ויש שכתבו "ס"ט לישוייה רחמנא", וא"כ זה ברכה ולא תואר (עמ' 51-50).

ה. ראיות ברורות לפירוש "סיפיה טב": (א) יש מקומות שכתוב במפורש סופיה טב, או סופי לטובה, וכדומה¹. (ב) במדקו נהגים לכתוב בכתובה: פלוני החתן ס"ט², וכשקוראים את הכתובה אומרים: סיפיה טב (עמ' 50, הערה 40). (ג) האבודרהם כתב ס"ט רק על אדם חי, ולא על נפטר (עמ' 46, 55). (ד) הצורות השונות: סיל"ט, סילט"א, יס"ט וכד', מתאימות רק לפירוש "סיפיה טב" (ראה עמ' 54-52).
ו. ברצוני להעיר כמה הערות על המאמר הנ"ל:

– בעמ' 42, אות ג', הביא שהגאון מהרי"ץ מתימן הוסיף ס"ט לחתימתו. יש לציין שגם מהר"ץ (סבו של מהרי"ץ) חתם ס"ט. צילום חתימתו נמצא בתחילת ספר "ספרים חמשה למהר"ץ" – ירושלים התשל"ו.

– בעמ' 47, הערה 30, מביא בית יוסף אהע"ז סי' ג' בשם רבי שלמה בן הרשב"ץ, שכתב שכל האנוסים נזהרים מלהתחתן בכורים ואין לחשוש שמא אמם נכרית. (והובא גם ב"כנסת הגדולה" א"ח סי' קל"ה). יש לציין שב"באר היטב" אהע"ז סי' מ"ד אות ו', הביא דברים דומים משו"ת רבי אליהו מזרחי ח"ב [הנדפס בספר "מים עמוקים"] סי' ל"א [צ"ל סי' ל"ב], וכן משו"ת מהר"י בי רב סי' ל"ט. (ועיין שם בשו"ת מהר"י בי רב שמציינים לשו"ת יכין ובעז [לבני הרשב"ש] ח"א סי' ע"ה). [ועיין עוד בכנה"ג אהע"ז סי' ג', הגהת בית יוסף סעיף ב'].

– בעמ' 48, הערה 34, הביא כת"י משנת ה' אלפים ק' (1340 למנינם), הנקרא: "תנקה אלאבחאח". יש לציין שכת"י זה נמצא בספריית המדינה בברלין וסימנו 107/1, [ותצלמו במלכ"י ס' 1986]. הספר נכתב בערבית (באותיות עבריות), ומחברו הוא: סעד בן מנצור נ' כמנה³. כת"י זה מתואר ע"י מ. שטיינשניידר, בקטלוג הספרייה הממלכתית של ברלין, כרך א', (ברלין 1878), עמ' 74, כת"י מס' 107, ומעתיק שם את הקולופון (דף 180 מהכת"י): "אדר אתרנ"ב לשטוח ... במדינה בג'דאד לבחיתו יידנו מחמדנו רבנא עובדיה הנקרא כמאל אלדולה עבד אלכ"אלק, צור יברכו סלה, בריה וחושונו אצילנו יקירתו רבנא יונה סופיה טב...".

– שם, הביא ספר בגרמנית שמציין לכמה כתבי יד בשם "קניקוט", והואיל וכתבי יד אלו אינם ידועים, לא יכל בעל המאמר להעתיק את לשונם. יש להעיר שרשימת קניקוט, כוללת ספרי תנ"ך בכת"י מספריות שונות בעולם. להלן נציין את זהותם האמיתית וציונם המדויק של כתבי היד (המובאים שם בשם קניקוט), וכן העתק לשונם. (תודתנו נתונה לר' בנימין ריצ'לר שסייע להותם).

– כת"י 414 ברשימת קניקוט, [שנכתב בליסבון בשנת 1470 למנינם], הנזכר שם (בהערה 34, וכן נזכר בעמ' 53, סוף הערה 50), הוא כת"י הנמצא בספריית פארמא (איטליה), וסימנו 411 (2698). [כת"י זה מוזכר בקטלוג דה רזי, כרך 2, עמ' 33]. תצלומו נמצא במלכ"י ס' 14322. בסוף הכת"י כתוב: "אני ששון ב"ר יוסף נ' יוב נ"ע כתבתי אלו קראיות ששמו נביאים אחרונים, וסימתי במתא אישבתא בראש חודש טבת א"י ימים לחודש, ערב שבת בפרשת ויחי יעקב, להנכבד הנחמד יצחק ב"ר יהודה טיבוכא פופו ל"טב, ליצירה חמשת אלפים ומאתים ושלשים שנה, והסימן ל"נ"קם...".

– כת"י קניקוט 290, הנזכר שם (בהערה 34), הוא כת"י הבחליאנה באוקספורד 2331, [נקרא ג"כ קניקוט 7], ותצלומו במלכ"י ס' 21023: "אני ישראל הסופר ב"ר יצחק פ"ט בן ישראל כתבתי ... בירח אלול שנת ד' אלפים ותתקפ"ב לבריאת העולם".

– שם, מה שהביא שכת"י ותיקן 397 נכתב בשנת ה' קנ"ה, הוא טעות, וצ"ל: שנת ה' קמ"ה.

– כת"י קניקוט 542, הנזכר שם, הוא כת"י מודינה – אסטנזה מס' 4, (ותצלמו במלכ"י ס' 14951). כת"י זה

1. עמ' 51 (וראה שם הערה 44). וכן בעמ' 48 (הערה 34) הביא כת"י קניקוט 414, ועיין להלן שצייתי שהוא כת"י פארמא 411, ושם כתוב: "סופו לטב".

2. עמ' 49. [וראה בספר "מי מנחות" על מס' אבות (לרבי רפאל בירדוגו – "המלאך") – בגי' ברק תשמ"ט, בתולדות המחבר, עמ' כ"ד, צילום כתובה עתיקה ממדקו שבה כתוב: "פלוני החתן ס"ט"].

3. ספר זה, של Ibn Kammuna יצא לאור באותיות ערביות, ע"י משה פרלמן, בהוצאת אוניברסיטת קליפורניה, במסגרת Near Eastern Studies, כרך 6, לוס אנג'לס 1967. (ועי"ש בהקדמה, עמ' xii, הערה 5).

מתואר ע"י ק. ברנהיימר, בקטלוג ספריית אסטנזה במדינה, עמ' 10, כת"י 4: "אני משה מטרותיל הסופר כ"ר אסף מטרותיל נ"ע כתבתי ונקדתי אלו הארבעה ועשרים אשר מזהב הם יקרים, ליקר הנכבד לר' אפרים פ"ט אבן אבי זמרא בן כבוד היקר הנכבד הישיש ר' משה אבן אבי זמרא, ונשלם ביום ארבעה עשר לחדש אלול שנת חמשת אלפים ומאתים ושלשים לבריאת העולם".

– כת"י קניקוט 571, הנזכר שם, הוא כת"י סמינר שכטר בני-יודק, (מס' 5 ברשימת לוצקי), וסימונו L5, (Mic. 391), תצלומו במלכ"י ס' 23500: "אני יצחק ששון הסופר כתבתי... ליקר רבי יעקב בן... יהודה פ"ט אלקלאעי... בקרטבה... שנת חמשת אלפים ומאתים ושלשים ותשע לפרט היצירה".

– כת"י קניקוט 520, הנזכר שם, הוא כת"י הנמצא בוורמינסטר (אנגליה), בספריית המרקוז מכת, (תצלומו במלכ"י ס' 34335), וז"ל הקולופון בסוף כתובים: "אני יצחק הספר פ"ט בר ישי פ"ט בן ששון כתבתי... במאמר הגביר... ר' אברהם פ"ט בן... רבי יעקב נ"ע בן צדוק... וסיימתי שתי שנים אחר הגדוש מקשטיליא שנת חמשת אלפים ומאתים וחמישים וחמש לבריאת העולם במדינת איבורא אשר במלכות פורטקאל".

– בעמ' 53, הערה 51, הביא מספר "בני יהודה" (לרבי יהודה עייאש), חלק השו"ת [בית יהודה ח"ב], סי' מ"ז. יש לציין שתשובה זו רמוזה ב"פתחי תשובה" אהע"ז סי' ה' אות י' (והועתקה יותר באריכות בקובץ "הלכה ורפואה", ספר ה', [ירושלים תשמ"ח], עמ' רע"ו).

– ולסיום, לאור הנימוקים והראיות המכריעות לקביעה שראשי תיבות ס"ט פיוחשם: "סיפיה טב", צודק בעל המאמר (שם עמ' 56) שמגוחך לכתוב על סידורים ספרדיים: "נוסח ס"ט", כפי שנהגים לאחרונה מולי"ם מסויימים, משום שאין קשר בין הראשי תיבות ס"ט לנוסח הספרדים.

אוצר החכמות
איתן 24567

הרב יעקב קאפל רייניץ

בני-ברק

שלוש הערות

א. השבת אבידה של תיבה אחת ב"משנה תורה" לרמב"ם

זכה דורנו למהדורות חדשות של ספרי ראשונים. בחלקם כאלה שלא ראו אור עולם עד ימינו ובחלקם, מתוקנים על-פי כתבי יד ודפוסים ראשונים. הגדיל לעשות ר' שבתי פרנקל שליט"א במפעלו הכביר, הוצאה חדשה של "משנה תורה" – מוגה ושלם עפ"י כת"י עתיקים... (עיין בשער הספר ובראש ילקוט שנויי נוסחאות בסוף). ואולם, עדיין מקום הניחו להתגדר (ואולי כדי להוכיח כי קשה להגיע לשלימות...) בהלכה אחת בהל' רוצח ושמירת הנפש פ"ח ה"ג, ח"ל:

אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן שנאמר שש ערי מקלט תהיינה לכם. והודיענו משה רבינו שאין שלש שכעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען, ולמה הבדילן, אמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה".

הפיסקא: "הודיענו משה רבינו..." היא חזרה על הנאמר כבר לפני כן. ובר מן דין מה פשרה של "הודעת (!) משה רבינו, וכי הוא הודיענו, הלא מקרא מפורש הוא "שש ערי מקלט תהיינה לכם"?

והנה, בינתיים בספרים ומצאתי בעז"ה את הנוסח הנכון בסמ"ג (מ"ע עו), שהעתיק מלה במלה (בשינויים קלים) את לשון הרמב"ם מתחילת הפרק, וז"ל: "והודיעך כאן שבח משה רבינו..." – והדברים מאירים ושמחים!.. כשהצעתי את "המצאיה" לגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א, מיד הוציא את הרמב"ם והוסיף תיבת "שבח" בשולי הגליון. כמרכן שגרת אגרת לר' שבתי פרנקל שליט"א להביא לידיעתו את דבר ההשמטה.

ב. "איה גבורותיו"?

הרמב"ן הקדים שיר (מעין "התנצלות המחבר") לפירושו לתורה. שתי השורות הראשונות – כפי שנדפסו במהדורת הרב ח"ד שעוועל ז"ל (הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשי"ט) – הן:

1. ועיין ב"ליקוטי שיחות" לאדמו"ר מליובאוויטש שליט"א (פ' ואתחנן תשמ"ה) שביאר על יסוד הנוסח [המשובש] שלפנינו.